

Marianne Egeland

**Bjørnson og Aulestad: «uadskillelige»
og «uløselige»? Fortellinger om en
dikter og hans hjem**

Tidsskriftet Sakprosa

Bind 10, Nummer 1

© 2018

10.5617/sakprosa.5837

Sammendrag

Beliggende 18 km nord for Lillehammer åpnet Aulestad som nasjonalmuseum i 1935, innkjøpt etter en landsomfattende innsamlingsaksjon på 1920-tallet. Bjørnstjerne Bjørnsons hjem er et av landets eldste og mest komplette husmuseer. Gitt den nærmest standardiserte mytifiseringen av dikterhjem som unike, litterære steder med privilegert tilgang til forfatteren, hvilken strategi benyttes i konstrueringen av relasjonen mellom Bjørnson og Aulestad som «uadskillelig» og «uløselig», til tross for at ingen av dikterens mest kjente verk ble skrevet der? Materialet som undersøkes, dekker mer enn hundre år. Det er ført i pennen av personer med nær tilknytning til Bjørnson og med særlig ansvar for å etablere en særegen Aulestad-diskurs, som bygger opp om den nasjonallitterære myten om mannen og stedet: venner, familiemedlemmer og museumsforvaltere. Biografer og litteraturhistorikere trekkes inn i analysen for å perspektivere skildringene. Fordi det var Karoline Bjørnson som faktisk skapte det hjemmet vi kan besøke, og som bodde der desidert lengst, utgjør kjønnsdimensjonen i materialet en integrert del av problemstillingen. Å avdekke tema som i likhet med Aulestads nazistiske «arv» ikke inkluderes, er like relevant som å påpeke mønstre og endringer i diskursen over tid. Parallelt med at kvinners samfunnsmessige posisjon ble styrket, minket Karolines betydning i museumspresentasjonene.

Abstract

A national collection was launched in the 1920s to raise money for purchasing Nobel laureate Bjørnstjerne Bjørnson's home and turn it into a national property. Twelve miles north of Lillehammer, Aulestad opened for the public in 1935 as one of Norway's oldest and most complete house museums. Given the almost standardized mystification of authors' homes as unique literary places with privileged access to the artist and his work, what

strategy and discourse are employed in the construction of Bjørnson (1832–1910) and Aulestad as “inseparable” and “inalienable”? The material analyzed in this article covers more than one hundred years, consisting of texts by people with special ties to Aulestad – friends, family members and museum representatives who write about Bjørnson’s life at, relations to and feelings for Aulestad. Since Bjørnson’s wife Karoline was the one who actually created the home we visit and lived there much longer than Bjørnson himself, the role she is granted in their stories will be of particular interest. A biographical and comparative perspective is adopted in the study both of patterns and changes in the Aulestad discourse over time as well as issues that are left out of the stories under discussion – such as Aulestad’s Nazi legacy. Curiously, while the women’s movement grew in society at large the appreciation of Karoline’s significance decreased in museum presentations.

Om forfatteren:

Marianne Egeland er professor i allmenn litteraturvitenskap ved Universitetet i Oslo.

Bjørnson og Aulestad: «uadskillelige» og «uløselige»?

Fortellinger om en dikter og hans hjem

«Med full rett kan de besøkende her kjenne seg på hellig grunn og la seg fylle av andakt», skriver Francis Bull i forordet til Else Bjørnsons bok om Aulestad, *Karoline og Bjørnstjerne Bjørnsons hjem* (1957). Ifølge Bull, den gang landets mest respekterte Bjørnson-kjenner, bidrar stedets stemning og en særegen «Bjørnsonsk atmosfære» til at besøket vil arte seg som «en av livets høytidsstunder».

Ved Karoline Bjørnsons død i 1934, 24 år etter ektemannens, endret Aulestad status fra privat hjem til museum. Huset hadde vært bebodd like til det åpnet for publikum året etter og er et av Norges best bevarte dikterhjem og husmuseer. Bull understreker Aulestads karakter av urørt hjem, «med sitt betagende preg av de fordums beboere», og følelsen det vekker «av å komme dikteren selv nær». I litteraturen om forfattermuseer tillegges nettopp *stedet* stor betydning,¹ slik også litteraturprofessoren gjør i sin anbefaling både av Aulestad og av boken som dikterens sønnedatter sto for. Huset blir forstørret som noe mye mer enn et vanlig hjem og fremstilles som et unikt, litterært sted med privilegert tilgang til forfatteren.

Litteraturforskernes interesse for rom og sted overlapper med etnologenes og museenes talspersoner. At eierne fremhever museet de forvalter, burde være selvsagt, spesielt siden forfattermuseer gjerne inngår i markedsføringen av hele regioner. Forsøk på å trekke turister kan få drahjelp dersom forfatteren

---

¹ Se f.eks. Nicola Watson red., *The Literary Tourist. Readers and Places in Romantic and Victorian Britain* (2006) og *Literary Tourism and Nineteenth-Century Culture* (2009); Harald Hendrix red., *Writers' Houses and the Making of Memory* (2008); Ottar Grepstad red., *Forfattarens skriftstader. Litterære museum i norsk minnepolitikk* (2018).

har skrevet kjente verk i huset og om landskapet det reklameres for. Leseres identifikasjon med forfatteren og de litterære personene kan dermed utnyttes. Men dette lar seg ikke gjøre i Bjørnsons tilfelle.

Aulestad forbindes *ikke* med noen av dikterens kjente verk, og hverken huset eller innredningen kan tilskrives ham. Så hvordan har relasjonen mellom Bjørnson og hans hjem blitt konstituert rent tekstlig utover eksempelet som Francis Bull representerer? Ettersom stedet ikke ville vært i offentlighetens søkelys uten tilknytningen til Bjørnson, må dikterens person og forfatterskap – hans biografi – med nødvendighet stå sentralt. Hvordan Aulestad og gårdens beboere konstrueres i og for offentligheten er problemstillingen som skal utforskes i denne artikkelen. Hva slags fortelling er det som formidles? Gitt Bjørnsons – og Aulestads – posisjon i den norske offentligheten dreier det seg i realiteten om å dekonstruere en nasjonallitterær myte.

Det finnes ingen egentlig museumsforskning med Aulestad som studieobjekt å ta utgangspunkt i. Jeg vil her konsentrere meg om omtaler og presentasjoner av Bjørnson og hans hus, og da nærmere bestemt tekster ført i pennen av personer med særskilt tilknytning til stedet og ansvar for etableringen av det vi kunne kalle Aulestad-diskursen – venner, familiemedlemmer og museumsforvaltere. Materialet dekker en periode på mer enn 130 år. Sjangrene dette materialet kan sorteres i, spenner fra hagiografi og erindringer på den ene siden til museumspresentasjoner og rom-for-rom-beskrivelser på den andre. Mens familie og venner utgjør avsenderne i den første kategorien, finner vi tekster av familiemedlemmer og museumsfolk i den andre. Men sjangre og kategorier glir over i hverandre, for venner kan òg skrive panegyriske reisebrev kombinert med hjemme hos-skildringer, og museets representanter har signert de reneste lovtaler. Med få unntak kan det samlede materialet uansett plasseres under den vidtfavnende engelske betegnelsen *life writing*, som dekker hele spekteret av biografiske og selvbiografiske tekster.

Hva legges det vekt på? Hvilket bilde tegnes? Å ta med «alt» er hverken mulig eller ønskelig dersom man vil overbevise publikum om at Aulestads grunn er hellig, atmosfæren intim og erfaringene fra besøket sjeldent minneverdige. For bedre å kunne perspektivere skildringene vil biografier og litteraturhistorier som tilbyr alternative innfallsvinkler og vurderinger, bli trukket inn i analysen. Ambisjonen er ikke bare å finne mønstre som går igjen i fortellingene, eller som endres over tid, men også å avdekke hva som ikke får plass.

Det var Karoline Bjørnson som skapte det hjemmet vi kan besøke, som residerte der lengst, og som mer enn ektemannen kan sies å representere et bestandig element i historien. Kjønnssdimensjonen i diskursen og rollen hustruen tildeles, inngår derfor i problemstillingen. Er forfatterhjemmet først og fremst forfatterens hjem, eller er det plass også til andre i den nasjonale myten? Først må imidlertid historien om hvordan familien endte opp på Aulestad, undersøkes nærmere.

Opptakten

«For tvende gutter, én på 15 og én på 10 år, ønsker jeg en hus-lærer, som kan undervise i naturfag, jord-beskrivelse, levende sprog og – om muligt – musik.» Det er Bjørnstjerne Bjørnson som averterer i Dagbladet, 1. juni 1875, etter lærer for sine to eldste sønner, Bjørn og Einar. Interesserte bes dokumentere «æвне til levende undervisning» og sende søknaden til «Aulestad, Gudbrandsdalen». Bjørnson var 42 år gammel, kjent som tidligere teatersjef, avisredaktør og nyskapende forfatter innenfor et bredt spekter av sjangre – bondefortellinger, historiske drama, samtidsskuespill, dikt og sanger. Ikke minst hadde han skaffet seg et navn som taler, foredragsholder og lettantennelig debattant. Fra 1863 belønnet Stortinget forfattergjerningen hans med en årlig diktergasje.

Dikteren kjøpte gården Aulestad i Gausdal, 18 km nord for Lillehammer, våren 1874 og flyttet dit året etter. Familien hadde da bodd tre år i utlandet. En retur til Kristiania var utelukket etter den såkalte signalfeiden. Da Bjørnson forlot skandinavismen for å bli «pangermanist» og på et minnemøte for Grundtvig i 1872 hevdet at danskene burde endre signaler overfor Tyskland, resulterte det i et voldsomt rabalder. «Vejrhanen paa Fløien» kalte Ibsen ham i diktet «Nordens Signaler», der en oppblåst skald tar Gud og Grundtvig til inntekt for sitt syn. Å slå seg ned i ro og fred blant venner på landet virket dermed forlokkende. Oppfordringen om å kjøpe Aulestad kom fra grundtvigianerne Christopher Bruun og Kristofer Janson, som drev Vonheim folkehøyskole like ved.

Mange år senere grep Bjørn til farens dikt «Mit følge» for å skildre familiens møte med dalen i juni 1875: Ekteparet Bjørnson, fire barn og en tjenestejente «kjørte frem gjennom strålefyrd» i den reneste sommernattsdrøm, med «sangbunn» i sinnet. Faren tok av seg hatten da de kjørte inn på egen grunn, holdt morens hånd, og sa: «'I Jesu navn!'». Slik innleder eldstesønnen sine *Aulestad-minner*, utgitt i 1932. Hans begeistring fra kjøreturen kjølnet imidlertid med det samme, og faren kom raskt på kant med vennene da han innledet sitt oppgjør med kristendommen. Økonomien var dessuten anstrengt, og fra 1877 av prøvde Bjørnson gjentatte ganger å selge Aulestad, uten å lykkes.

Allerede sommeren 1880 brakte Bergens Tidende en omtale som inneholder ingredienser vi kan gjenfinne i senere beskrivelser av dikteren og hans hjem. Avisen trykket et oversatt utdrag fra «en Norgesreise» opprinnelig publisert i Göteborgs Handels- och Sjöfarts-Tidende. Utdraget handler om gården Aulestad, som i løpet av kort tid skal ha fått «historisk Berømmelse» i og med at Bjørnson bosatte seg der, «levende her et sunt og styrkende Bondeliv», samtidig som han motok besøkende fra fjern og nær. Deretter tematiseres det den anonyme reisende oppfatter som urimelige angrep på dikteren (BT, 31.8.

1880). Bjørnson hadde en egen evne til å vekke forargelse, enten han utbredte seg som pangermanist, som nyfrelst darwinist og frafallen kristen, eller som tilhenger av parolen om å sette samtidspolitiske problemer under debatt.

Reisebrevet unnlater å nevne dikterens intense bestrebelse på å kvitte seg med gården i perioden like forut. Faktisk ble Aulestad avvertert for salg i Dagbladet over 30 ganger gjennom hele vårhalvåret 1880. Salgsannonsene oppgir at gården er odels- og føderådsfri, består av tusen mål «veksterlig skog», fem husmannsplasser og gårdshus i «udmærket stan» (bl.a. 22., 26., 28. og 30.1. 1880). I Nedenes Amtstidende «siges» det (21.2. 1880) at når Bjørnson bare har solgt gården, vil han «bosette sig i Tyskland, maaske i München». Under tittelen «Smuk landeiendom» avverteres Aulestad på ny til salg i februar 1882 for kr 65.000 (jf Dagbladet, bl.a. 6.2. 1882; beløpet tilsvarer kr 4,3 millioner i 2017). Initiativet forklares med økonomiske vansker. Gårdsdrift etter hans standard kostet dyrt. Skjønt det angivelig skortet på penger, pusset de likevel ettertrykkelig opp. Forsøkene på å selge kan også skyldes at Bjørnson i perioder følte seg isolert, og at forholdet til Vonheim-kretsen surnet.

Panegyriske venner

Selv om Bjørnsons utenlandsopphold kunne vare i årevis, og han syntes det periodevis ble vel stusselig på landet, er gjestfrihet og en uavbrutt strøm med besøkende blant tema som fra starten av går igjen i historien om Aulestad, slik den formidles innenfor og utenfor landets grenser: først av personer som forteller om egne opplevelser og derved selv får del i stråleglansen de utstyrer Bjørnson og Aulestad med. I neste omgang opprettholdes glansen av museets støttespillere som sørger for at store, kanoniserte navn gjensidig bekrefter hverandre.

Året etter det svenske reisebrevet publiserer Amalie Skram (den gang Müller) reportasjen «Bjørnstjerne Bjørnson i hans Hjem», i det København-baserte ukemagasinet *Ude og Hjemme*. På grunnlag av sitt besøk der sommeren 1881 skildrer hun huset og beboerne, karakteriserer gjestfriheten som «en Naturlov» (1982, 173) og Bjørnson selv som en stolt og uavhengig jarl «paa sit Herresæde» (179). Det er på Aulestad man ifølge henne til fulle blir klar over hvor sterkt dikteren «hører Fædrelandet til» – han hvis «Natur» det er, «*altid at tale Sandhed*» og «*altid at udtale Alt, hvad der er sandt*» (178). Hennes panegyriske hyllest inngår senere i museumsomtalen side om side med andre kjente personer som gjestet Aulestad (Ågotnes 1992 og 2014; Hauglid 2005).

Aulestad-diskursen befestes for en videre offentlighet med den første større presentasjonen av dikteren og stedet, signert presse mannen Johan Filseth og utgitt i 1907, tre år før Bjørnson døde. Lærerutdannede Filseth (1862–1927) var på alder med dikterens sønner og virket noen år som redaktør for avisen *Framgang*, knyttet til miljøet på Vonheim, før han i 1894 grunnla *Gudbrandsdølen*, også det organet med tilhold på Lillehammer. Bjørnson var i flere år en av hans viktigste støttespillere.

I *Bjørnstjerne Bjørnson og Aulestad*, et illustrert hefte på 24 sider i stort format, mytologiserer Filseth forbindelsen mellom tittelens to størrelser i den grad at navnene karakteriseres som «uadskillelige» og som «uløselig» knyttet til hverandre.² Muligens for å underbygge hvor viktig stedet var for ham som dikter, hevder Filseth – uriktig – at Bjørnson sendte ut «kanske den betydeligste» delen av sin produksjon derfra og hadde bodd fast på Aulestad, bare med «kortere Afbrydelser», fra de først ankom (1907, 2). Biografien og

---

² Da *Aftenposten* 19. november 1926 markerte Filseths «40 aar i pressens tjeneste», omtaler avisen ham som «en av Bjørnsons mest fortrolige venner, faa kjendte bedre Bjørnson eller har vanket mere paa Aulestad» enn *Gudbrandsdølen*s redaktør. I heftet om Bjørnson og Aulestad hadde han nedtegnet sine «personlige erindringer om dikteren og hans hjem».

geografien bindes her sammen av verket. Relasjonen ville neppe latt seg beskrive som like tett og hjertelig dersom Filseth hadde påpekt at det snarere forholdt seg omvendt: at Bjørnson ikke skrev noe betydelig på Aulestad, og at ekteparet (for dikteren bodde der jo ikke alene) i lange perioder av gangen slett ikke oppholdt seg på gården, eller bare om sommeren. Høsten 1882 flyttet de til Paris for fem år og var bare tilbake i gamlelandet én gang. Filseth nevner heller ikke forsøkene på å selge Aulestad.

Han skriver derimot at med kjøpet av Aulestad hadde Bjørnson fått realisert sin drøm om å «'eie en gild Gaard'» (9). Aulestad skildres som en av Gudbrandsdalens største og eldste gårder, en riktig «Erobrergaard», som har «slaet under sig fra alle Kanter» (3). Driften fremstilles som forbilledlig, Bjørnson som «en god Arbeidsherre», og gården som regionens mest påkostede og moderne. Vi forsikres om at «Bjørnson er glad i Aulestad og reiser nødig derfra». Men av og til må dikteren bort for å få arbeidsro. På gården er det nemlig et ustanselig innrykk av gjester fra inn- og utland. Selv beskrives han som et sant overmenneske: Arbeidet er «kolossalt», beherskelsen av fremmedspråk «betydelig» (7), hans «Mage til at fortælle morsomt findes ikke» (12). Han er familie-, barne- og vennekjær som noen, en virkelig menneskevenn, «hans Hjertelag er det største» (14). Filseth glemmer heller ikke den store manns forhold til de firbente: «Nævnes bør og Bjørnsons Omsorg for Dyr» (10).

Portrettet som tegnes av mannen og stedet, er hagiografisk og mytebekreftende. Karoline innrømmes en rolle utelukkende som «Sekretær» (7) og «god Hustru» (14). I driften og oppussingen av gården hadde hun visst ikke hatt noen nevneverdig funksjon. Den «bekjendte Veranda, som omgir Husets tre Sider», er ifølge Filseth «opført af B. B.» (4), ikke av henne. Heftet hans i A4-format arter seg som en utvidelse av de ansatsene til hjemme hos-reportasje Amalie Skram introduserte i sitt reisebrev. Filseth byr på bilder og beskrivelser av værelser og interiører, med kunst på veggene og gaver fra

beundrere. På et (slekts)tre over farssiden utgjør Bjørnstjerne Bjørnson selve «Kjæmpestammen» (20).

At *Bjørnson og Aulestad* i 1907 ble utgitt av Narvesens Kioskcompagni, sier sitt om markedet Filseth henvendte seg til og om den biografertes posisjon. Bjørnson var ikke lenger omstridt, men etablert som en folkekjær og Nobel-bepriset nasjonsbygger. Den massive oppslutningen om begravelsen gjenspeilte hans stilling nasjonalt og internasjonalt. Da panserskipet Norge anløp Kristiania med kisten om bord, 1. mai 1910, sto kongen, statsministeren og andre prominenser og ventet i spissen for en stor sørgeskare.

Heftet inneholder knapt noe som kan vekke anstøt; fremstillingen er bekræftende, ikke-kritisk. Et slikt rose malt portrett har hverken rom for informasjon om uheldige investeringer, store låneopptak, flytteplaner eller kvinnehistoriene som ettertidens biografier ikke kommer utenom. Filseths Bjørnson er en beundret, omsvermet og uklanderlig pater familias som øyensynlig levde, åndet og skrev for Aulestad.

Bildet understøttes av den danske teologen og forfatteren Christopher Boecks minner om «hine Soldage paa Aulestad, da Bjørnsons Sol lyste over [hans] Liv» (18). Boecks superlativspekkede hyllest av den «himmelstormende Gigant» (19) som det var «noget kongebaarent over» (37), slutter med Bjørnsons død og bårens triumfsferd til Norge. Som Skram og Filseth før ham fremhever forfatteren i *Soldage paa Aulestad* (1910) forbindelsen mellom mannen og stedet som organisk og naturgitt. Da han innså at en personlighet som Bjørnsons måtte ha en stor natur å leve og drømme i, innså Boeck også «paa éngang den uhyre Betydning, Aulestad har haft for Bjørnson og hans Digtning» (27). Bokens tittel må forstås både bokstavelig og i overført betydning.

Andre generasjons familieminne

Gården ble ervervet som nasjonaleiendom i 1926 etter en langvarig innsamlingskampanje i landets aviser anført av Aftenposten. Bjørnson hadde da vært død i 16 år. Museet åpnet i 1935 som en avdeling underlagt De Sandvigske Samlinger på Lillehammer. Det inngikk i salgavtalen at Karoline Bjørnson skulle ha boret livet ut. Hun ble 98 år gammel og kunne ved sin død i 1934 vise til et nær 60 år langt forhold til Aulestad, mot Bjørnsons 35.

Karoline tilkjennes en ganske annen aktiv rolle i familiehistorien enn det Johan Filseth innvilget henne. Ifølge Bjørn Bjørnson omtalte faren Aulestad ganske enkelt som «mors hus» (1932, 15), og han selv istemmer: «Ja visst var det mors hus» (17). Sønnens erindringer ble utgitt mens moren fortsatt bodde på Aulestad. Fremstillingen bærer nok preg av vissheten om at hun skulle lese dem, dessuten av detaljkunnskap om hvem som gjorde hva, og dro hvilke lass. Heller ikke Bjørn Bjørnson nevner noe om farens forsøk på å selge gården, enn si bruduljene i forbindelse med dikterens heftige forelskelse i den tolv år yngre pianisten Erika Nissen tidlig i 1890-årene, selv om forholdet, slik dikterens biograf Edvard Hoem beskriver det, resulterte i at han «la seg ut med Karoline og barna», og at det «tvinga han frå Norge i 1893». Først våren 1896 vendte ekteparet Bjørnson tilbake (Hoem 2013, 27). De hadde da vært borte nesten tre år i strekk – nok en gang atskillig lengre enn en kortere «Afbrydelse», som Filseth kalte det.

Bjørn Bjørnson opererer med en markant før–etter-inndeling i sin beskrivelse av Aulestad. I motsetning til landskapet de reiste igjennom syntes han slett ikke at gården ønsket dem velkommen den junikvelden i 1875. Bygningene sto «likesom hver for sig og eide ikke samfølelse»; vinduene «lå små og sure med grønne glass i trepanelingen» (1932, 1). Da de ble vist rundt innendørs, så moren «trøstesløs ut». For henne fremsto huset «næsten verre» enn hun

husket det (3).³ Dette var før den store verandaen ble bygget, «som bred og festlig tok omkring bygningen som et favntak» (1). Det fantes ingen hage, eller allé som førte opp mot huset. Alt dette kom etterpå. Den første vinteren beskriver han som «seig å slite sig igjennem» for en som var vant til «soløiets glød nede i Syden!» (47).

Men oppussingen som moren drev igjennom, brakte solen inn i huset: «Vegger falt. Vinduene blev gjennemsiktige og lot lyset strømme inn.» Farens kontor fikk «staselige farver helt op i taket», kunst fylte rommene, og norske malerier strålte på veggene. Det var hennes fortjeneste – hun «som aldri gav op» (18) – at Aulestad ble et kjært hjem. Mens faren var i USA vinterhalvåret 1880–81, lot moren bygge den store verandaen, som dekker huset på tre sider. Verandaen økte anvendeligheten og gleden over huset for alle. Faren så klare paralleller mellom hustruen og verandaen: «‘Den er som dig selv, Karoline. Det er du som slår armene om oss alle sammen’» (95).

Eldstesønnens beundring og varme følelser for faren gjennomsyrrer erindringene. Holdningen kan sammenfattes i følgende utsagn: «Han gikk der og var den sterke konge i eventyret som forvandlet alt omkring sig til gull»

---

³ Hoem hevder at Karoline hadde «grudd seg» fra det ble bestemt at de skulle flytte dit; hun mintes den gamle skysstasjonen fra et tidligere besøk som «grå og mørk» (2010, 12). Bjørn Bjørnson opplyser i *Bjørnstjerne Bjørnson. Hjemmet og vennerne. Aulestad-minner* (1932) at de «kom til Aulestad for å overta gården i 1872», men foreldrene kjøpte gården i 1874 og inntok den året etter. Det innledende kapittelet om ankomsten avslutter eldstesønnens første samling med erindringer, *Mitt livs historier* (1922), som han dediserte til moren. Kapittelet trykkes deretter som en fire siders «optakt» til minneboken fra 1932. Opptakten slutter med at vognen de sitter i, ruller inn på Aulestads grunn. Ifølge et forord signert Else Bjørnson, forfatterens niese, dekker boken med tittelen *Aulestad-minner* (1955, 1973) «nesten alt Bjørn Bjørnson har skrevet fra sitt barndomshjem, spredt rundt om i hans erindringsbøker». Grunnstammen i denne boken på 122 sider, og som kom i to utgaver, består av *Bjørnstjerne Bjørnson. Hjemmet og vennerne*.

(43). Vi får del i historier som illustrerer farens varme hjerte og brennende engasjement, hvor stor respekt han nøt blant høy og lav, men også hvor mye motbør han fikk. Bjørn Bjørnsen passer samtidig på å fremheve morens kvaliteter og hennes innsats for Aulestad. «Overmenneskelig» lyder sønnens dom over alt arbeidet som falt på henne, og hva hun – et «utpreget bysbarn» – måtte sette seg inn i på den tungdrevne gården. «[A]lltid sliten å se til, var hun overalt og alle steder den gangen på Aulestad» (17). Karoline førte familiens og gårdens regnskaper, skjermet mannen for forstyrrelser, renskrev hans manuskripter, gjerne opptil seks ganger (19) – enkelte avsnitt så mange som ni (E. Bjørnson 1957, 56), og innrettet i det hele tatt livet sitt etter hans behov.

Selv om det rådde patriarkalske forhold på Aulestad, var hun ikke underkuet. «Modig» er et annet adjektiv sønnen bruker om henne (217). Han gir eksempler på slagferdighet, ukuelighet og hensynsløse vilje, «når hun syntes det var riktig». Hennes vilje sto ikke tilbake for ektemannens «ukuelige hensynsløse vilje» (124).

Museal hagiografi

Fremstillingen av Karoline Bjørnson som et handlekraftig arbeidsjern videreføres i den første illustrerte boken om *museet* Aulestad, utgitt i 1957, 50 år etter Filseths illustrerte hefte og 25 år etter Bjørn Bjørnsons Aulestad-minner. Forfatter av *Aulestad. Karoline og Bjørnstjerne Bjørnsons hjem* var museets første konservator, Else Bjørnson (1894–1988): niese av Bjørn, datter av Bjørnson-parets tredje sønn, Erling, og altså barnebarn av dikteren og hans hustru. Erling overtok selve gården i 1890, og da forfatterhjemmet ble utskilt og ervervet som statens eiendom, omfattet den bygningene og tunet på «øvre Aulestad». Else Bjørnson vokste opp på «nedre Aulestad». Hun forklarer innledningsvis at museets offisielle navn tilsvarer bokens tittel, og skriver at alle som besøker stedet, vil verdsette at også Karoline inngår i navnet.

Aulestad betegnes som «et ferdig hjem, et avsluttet hjem fordi ingen skal bo der mere, og det aldri skal kjenne noen annen vertinne enn henne som skapte det» (1957, 24).

Bokens tone settes i det allerede siterte forordet av Francis Bull, der han fremhever museets viktigste kjennetegn og fortrinn. Den «Bjørnsonske atmosfære som fyller rommene», er også «Else Bjørnsons livsluft», og en omvisning i hennes regi åpner for «en uforglemmelig intim opplevelse». Siden huset var bebodd helt til det siste, er ikke Aulestad et rekonstruert museum, som for eksempel Shakespeares hus i Stratford, men et sant «dikterhjem» (7). En særegen – religiøs – atmosfære skapt av de tidligere beboerne og nedfelt i tingene og i minnene de etterlot seg, hevdes å prege Aulestad.

I *Aulestad. Karoline og Bjørnstjerne Bjørnsons hjem* slås det ettertrykkelig fast at Aulestad ble Bjørnson «til velsignelse», om enn gården voldt ham «mange økonomiske bekymringer» (10). Else Bjørnson kommenterer ikke at i samme periode som gården legges ut for salg, iverksettes kostnadskreven oppussing. Under Bjørnsons Amerika-opphold forvandlet Karoline hjemmet til «et paradis», ja, «det hushyggeligste i hele Norge» (31), ifølge sitat fra et av dikterens brev.

Else Bjørnson skriver at kjærligheten hans til stedet vokste seg sterkere år for år (selv om de lange fraværene, perioder av rastløshet og følelse av å være isolert vel synes å motsi utsagnet). Hun minner leseren på at Aulestad ikke ligger et hvilket som helst sted, men «midt i Norges hjerte, i dalenes dal, Gudbrandsdalen», som Bjørnson selv hadde sammenlignet med «en fedrelandssang» (12). I likhet med Filseth oppretter hun tette forbindelser mellom mannen og hans omgivelser: Han involverte seg i det åndelige liv, diskuterte politikk og aktuelle samfunnsspørsmål og «deltok i *alles* ve og vel» (18, min uthevn.).

Det knusles ikke i omtalen av dikter-farfar, og Else Bjørnson gir flere eksempler for å underbygge at hans «forkynnelse» om «å gjøre vel» kanskje kom «[klarest] til uttrykk i forholdet til husmennene» (18). Derimot unnlater hun å nevne at Bjørnson satte på dør en av husmennene han kom på kant med. Dikteren rev like godt huset som sto på plassen, og fordrev familien (Ågotnes 2014, 21).

Sønnedatteren følger opp og utvider portrettet som onkelen tegnet av sine foreldre; også hun forsvarer dikteren mot falske rykter, spesifisert som «den myte» om at han skulle ha vært «en fusentast» (63). Ekteparet tillegges et bredt spekter av ettertraktelsesverdige egenskaper. Karolines særlige evne til å skape det vakkert rundt seg, løftes frem; «hun fikk alt til å passe inn, så det dannet et hele» (24), og den medfødte skjønnhetssansen «satte sitt preg på henne selv og hennes hus» (56). Hos museumsconservatoren finner vi mer av den slags stoff om smak og innredning som er så typisk for husmuseenes idégrunnlag. Hun er ikke i tvil om at dersom Karoline skulle valgt yrke «idag», ville hun ha blitt interiørarkitekt (24). Verandaen utropes til hennes «mesterstykke». Ikke bare fungerte verandaen som et kjærkomment uterom i hele sommerhalvåret. Den ga huset «en karakter av bredde det tidligere hadde savnet» (25).

Inne på dikterens arbeidsrom ytret besøkende etter museumsconservatorens sigende jevnlig én bestemt setning: «Vi står på hellig grunn» (43). Her er med andre ord opprinnelsen til Francis Bulls kommentar, gjengitt i åpningen av denne artikkelen. Utsagnet forener den kombinerte mytologiseringen av mannen og stedet og bekrefter begge nasjonale betydning. Det reflekterer Bjørnsons posisjon ved midten av 1900-tallet. Men parallelt med at hans status bleknet mot slutten av århundret, lød nok ordene stadig sjeldnere. Feiringen av 150-årsjubileet for dikterens død i 1960 ble «den siste grandiose minnehøytid» både til hans og andre avdøde kollegers ære (Jacobsen 2000, 492).

Konservatorens vurdering samsvarer med dikterens ettermæle da hun styrte på museet. Hun mener vi «må se Bjørnstjerne Bjørnsons forhold til Aulestad som et ledd i hans *fedrelandskjærighet*». Å dyrke jorden var for ham «*et evangelium*» (mine uthevn.). Også her anslås en religiøs tone. For de besøkende å dyrke dikteren og hans hus innebærer å dyrke nasjonen. Aulestad inngår i det nasjonsbyggingsprosjektet som dikteren var en fanebærer for. Hun gjør imidlertid farmoren like delaktig i stedets atmosfære og siterer fra et av Bjørnsons brev til Alexander Kielland, der han beskriver hvordan «Karoline pusler om reden med utrolig oppfindsomhet og uendelig kjærighet». Else Bjørnson foreslår at det er denne kjærigheten de besøkende føler, og som er «hemmeligheten ved hjemmets charme» (30).

Både hun og Francis Bull bidrar med sin tolkning av Aulestads egenart – *andakt, hellig grunn, fedrelandskjærighet, Bjørnsonsk atmosfære, hemmeligheten ved husets charme* – til å bygge opp om det vi kunne kalle stedets aura, og hun hevder i klartekst at det står en spesiell «glans» av Aulestad knyttet til Bjørnsons personlighet. «I kraft av den stilling han inntok, gjorde han Aulestad til landets mest kjente gård», og til «‘godviljens høvdingesete i Norge’» (77). Denne karakteristikken tilskrives riksantikvar Harry Fett og fremheves i bokens siste kapitteloverskrift. Omskrevet til markedsføringsterminologi kunne vi hevde at konservatoren og hennes medhjelper bedriver merkevarebygging ved å spille på rojale og religiøse strenger. Aulestad er å oppfatte som et høvdingsete, og med utgangspunkt i et ikke nærmere angitt sitat fra Ibsen – «Han hadde i sandhet et kongelig sind» – fastslår Else Bjørnson at man trygt kan «forsvare å si» at Bjørnson var av «kongelig byrd» (74). Ved hjelp av en annen stor mann aktiverer hun en innarbeidet oppfatning av dikteren som unntaksmenneske, en tradisjon tidligere Aulestad-besøkende som Amalie Skram (1881), Johan Filseth (1907) og Christopher Boeck (1910) skrev under på.

Muligens som ledd i Bulls lovede «intime opplevelse» skildres dikterens kontor som om Bjørnson akkurat hadde forlatt det. Om Else Bjørnson i sin patosfylte fremstilling overlater til andre å betegne arbeidsværelset som «*hellig grunn*», konstaterer hun for egen del at det ikke vil være noen overdrivelse å benevne grunnen som «*historisk*». Konservatorens begrunnelse er at de fleste talene og artiklene hans som har hatt «inngrepene innflytelse på [landets] historie», ble til på dette kontoret. Bjørnson «sparte seg aldri», hverken på vegne av fedrelandet eller små og undertrykte nasjoner. «Hver urett, stor eller liten, ute eller hjemme, følte han seg kallet til å tre opp mot». Det var fra arbeidsrommet «horntonen» hans lød (44). Takknemlighet for innsatsen kan avleses i alle gavene som strømmet inn, og som Karoline fant velvalgte plasser til.

I rom-for-rom-beskrivelsen av interiør og kunstverk fortelles historier i tilknytning til gjenstandene som pryder rommene. Glansen av store navn som I.C. Dahl, Goethe, Kielland, Kittelsen, Thaulow, Werenskiold og Wergeland bidrar til å bygge opp om den andaktsfulle auraen som tilstrebes. De fungerer samtidig som en ambisiøs og kontekstualiserende målestANDARD. Påkallingen av berømteter som vanket på Aulestad, bekrefter likeledes Bjørnson og stedets beundringsverdige dimensjon. «For samtaler det er ført både [i stuen] og ved måltidene!», fastslår konservatoren i et begeistret og ikke helt sammenhengende utbrudd (37). Blant alle de store rager Bjørnson likevel høyest i museets (selv)fremstilling.

Gang etter gang kommer imidlertid Else Bjørnson tilbake til Karolines betydning: Hun satt alene på Aulestad i 24 år som «landets 'hvite dronning'» og førte tradisjonen videre (40). Hvis portrettet av Bjørnson kan oppsummeres med at han helt fra barndommen av hadde «trådt opp mot overgrep» (69), og at det var hans «oppofrende virke i menneskehetens tjeneste» (73) som gjorde Aulestad til «hellig» og «historisk» grunn, ville stedet like fullt «være utenkelig uten henne» (56).

Fortellingen om Aulestad som Karoline og Bjørnstjerne Bjørnsons hjem avsluttes med at Else Bjørnson lar farmorens veranda bli symbolet på den *altomsluttende* kjærligheten som skal ha strømmet ut fra stedet, og som Bjørnson mente hustruen var kilden til: «En kjærlighet som ikke bare omfattet Norge, men *hele menneskeheten*» (1957, 88, min uthevn.). Ikledd rådende museumsterminologi (Grepstad 2018a, 12–17) kunne vi hevde at Aulestads støttespillere søker å fremme museet ikke bare som en hvilken som helst *minnepolitisk institusjon*, men som et av landets viktigste *minnesteder*, og som helt sentral i nasjonens *minnekultur*. Det gjør de ved å identifisere dikterhjemmet som sete for enestående materiell og immateriell kulturarv og for skriftkultur av internasjonal betydning.

Tredjegerasjons familieminne

Erindringene til et annet av Bjørnsons barnebarn, Bjørnstjerne Albert Bjørnson-Langen, forelå 24 år etter kusinen Elses og er holdt i en betraktelig mindre ha-stemt tone enn hennes bok. Det kan skyldes geografisk, personlig og tidsmessig avstand. Sitt kraftfulle navn hadde B.A. Bjørnson-Langen etter farfaren og faren, den tyske forleggeren Albert Langen, som utga Bjørnson, Hamsun og andre nordiske forfattere i Tyskland, og ellers gjorde seg bemerket som utgiver av det satiriske ukemagasinet *Simplicissimus*. Sønnen ironiserer i *Aulestad tur–retur* (1981) over Bjørnson-familiens hang til å anse seg som hevet over andre, formulert på følgende måte av en eldre slektning: «I Norge ær det ægentlig bare to familier som tæller. Den andre ær de kongelige» (1981, 7). Forfatteren formidler distanse til sin privilegerte bakgrunn, samtidig som den samme bakgrunnen preger hans sveipende vurderinger og perfide personkarakteristikker. Verst går det ut over moren, Bjørnson-parets yngste datter, Dagny. Hun fremstilles som en kald, snobbete og selvopptatt person, generøs med irettesettelser og knallende ørefiker. Foreldrene skilte seg tidlig, og Bjørnstjerne Albert vokste opp med sin ett år eldre bror hos moren i Paris. Mellom mor og sønn var det liten fortrolighet. Varme og ømhet fikk han av

mormoren. Brødrene besøkte besteforeldrene sommer som vinter, og Aulestad fremsto «som paradiset» (62). Der ble de mottatt med smil og åpne armer.

Vi finner ingen referanser til *Aulestad. Karoline og Bjørnstjerne Bjørnsons hjem* hos Bjørnson-Langen. Han skriver lite om morfaren, som døde da han var tolv. Mest og udelt positivt trekker han frem mormoren, som han og broren bodde hos på Aulestad under første verdenskrig – «de fem lykkeligste årene i [hans] liv» (148). Som student i Karlsruhe lengtet Bjørnstjerne Albert seg «syk og kvalm» etter Aulestad (196). Karoline omtales som den viktigste personen for ham og den «yndigste» av alle (201).

Etter at Bjørnstjerne Bjørnson døde, fikk mormoren sin «aller beste tid», fri som hun var for «den daglige engstelsen og omsorgen for sin kjære og ofte vanskelige Bjørnstjerne». Hun la bort de svarte sørgeklærne, kledde seg i hvitt og ble fra da av «den hvite dronning på Aulestad» (106). Karoline kom mer til sin rett og ble alles midtpunkt. På Aulestad var det hennes «intense, viljesterke lille person [...] som stelte og styrte» (121). Til tross for at hun hørte dårlig, visste mormoren hva som foregikk.

Aulestad tur–retur handler ikke om konservatorokusinens berømte, kristuslignende dikterhøvdning og hans museale hus, men om forfatterens oppvekst, der Aulestad og besteforeldrene, og da først og fremst mormoren, spiller en avgjørende rolle. Sine onkler og tanter portretterer Bjørnson-Langen som høyst menneskelige: Bjørn, den eldste onkelen, var «hemningsløs» og «amoralisk» og «gikk tilsens med de som var villige og som fristet ham» (62). Einar, den nest eldste onkelen, søskenflokkens «mest aristokratiske» (114), hissig og «fattig på ord» (116), var passivt NS-medlem. Erling, Bjørnsons yngste sønn, var *aktiv* nazist og aksjonerte etter Bjørns død for «å få kloen i pengene» til sin jødiske svigerinne (127). Bergljot, den eldste datteren – gift med Sigurd Ibsen, spiritist og «grenseløs» i alle henseender – ble beskyldt for

å være nazist, men var det ifølge nevøen ikke, selv om hun vanket med og sang for partitoppene i Berlin (205). Slik Bjørnstjerne Albert skildrer sin mor, datteren som i Francis Bulls forord hadde satt Aulestad i så fortreffelig stand, var hun moralsk ikke mer aktverdig enn sine søsken.

Men bildet leseren kan danne seg av bokens forfatter, er òg ambivalent. På den ene siden portretterer Bjørnson-Langen seg som et forsømt, kjærlighetshungrende barn som forgudet sin mormor. På den andre siden kommer han med sterke karakteristikk egnet til å forundre i en bok utgitt så sent som i 1981. Bjørn Bjørnsons tredje hustru, den «renrasede jødinne», var – med hans ord – en depressiv «psykopat» og i «sine mørkeste stunder [...] kleptoman» (131).

Mellomspill

Når *Aulestad tur–retur* trekker frem etterkommernes nazisympatier, assosieres dikterhjemmet med ganske andre verdier enn dem Else Bjørnson la så sterk vekt på, og det er ikke vanskelig å forstå at hun som både skulle forvalte museets og familiens rykte overhodet ikke refererer til denne delen av historien. Den burde imidlertid være vel kjent i samtiden. Og lesere som i ettertid skulle bli trigget av Bjørnson-Langen til å finne ut mer, vil oppdage at Elses onkel Einar døde i 1942 og etter krigen derfor ikke måtte stå til ansvar for sitt medlemskap i NS. Det måtte derimot faren hennes, Erling, den eldste søsteren og dennes datter igjen. Satt på spissen kan Aulestad sies å ha produsert tre generasjoner med nazister, noe folk i regionen var fullt på det rene med.

Erling Bjørnson representerte Bondepartiet på Stortinget 1934–40. I landssvikoppgjøret ble han dømt som stornazist til en fengselsstraff på ti år og til å betale kr 15.000 i erstatning (tilsvarende kr 314.000 i 2017). Dommen ble begrunnet med omfattende propagandavirksomhet for okkupasjonsmakten i

aviser, kringkasting og på offentlige møter. Han brukte sitt berømte navn og bosted i agitasjonen, tok farens diktning til inntekt for sitt syn og hevdet til og med at Bjørnstjerne Bjørnson ville stått på samme side som ham. Brevene han skrev til sine meningsfeller hadde Aulestad som avsenderadresse. Der mottok han så vel kjente norske nazister som tyske størrelser. Datteren Aslaug (Bjørnson Brådland) fikk et halvt års fengsel blant annet for sin virksomhet som kvinnehirdens leder i Gausdal.⁴

Aulestad-diskursen tok slik sett en ny retning under krigen. Men bare midlertidig. Heller ikke i senere museumsprentasjoner refereres det til Aulestads mørke side. Så ville den jo være umulig å forene med mytologiseringen av forfatterhjemmet som «godviljens høvdingesete» og med den frihetselskende dikteren som alle undertryktes forkjemper. Det kan ikke ha vært lett å selge dette evangeliet samtidig som museet risikerte at de besøkende kunne observere den dømte landssviker vandre fritt omkring på nabogården. Som så mange av sine meningsfeller var ikke Erling Bjørnson beredt til å ta sin straff. Han forsvarte, bagatelliserte og bortforklarte sine handlinger og plederte dårlig helse. Bortsett fra en varetekstperiode på 164 dager, sonde han ikke fengselsstraffen, men oppholdt seg på Aulestad til han døde i desember 1959, vel 91 år gammel, to år etter at datterens bok forelå.

Else Bjørnson hadde formelt det faglige ansvaret for museet i en trettiårsperiode. *Aulestad. Karoline og Bjørnstjerne Bjørnsons hjem* kom i flere utgaver, og i 1992 utga De Sandvigske Samlinger som museets administrator et trettisiders hefte, basert på hennes tekst og med samme tittel. Språkbruken er til en viss grad avdempet, her forekommer hverken omtale av

---

⁴ Jf. landssviksakene mot dem og dokumentene samlet i den forbindelse på Riksarkivet. Jeg diskuterer landssviksakene mer inngående i artikkelen «Aulestads besværlige arv: 'Godviljens høvdingsete' og 'nazireir'», *Historisk tidsskrift*, nr 4, 2018. Der analyserer jeg også avisenes innsamlingskampanje som resulterte i at Aulestad ble innkjøpt som nasjonaleiendom.

Aulestad som «hellig grunn» eller av eieren som «kongelig». Men for øvrig er perspektivet på de to som ga stedet navn, det samme, og Karolines betydning for huset fremheves (Dahle 1992). Da en av Else Bjørnsons arvtakere deltok på et museumsseminar i 1998, fastslo han at det opprinnelige guideopplegget fortsatt sto ved lag, vel 60 år etter at hun laget det: På turen fra rom til rom formidler omviserne en familiesaga knyttet til et dikterhjem der anekdoter og historier i utgangspunktet er knyttet til det vi ser av gjenstander, til stedet og husets historie i Bjørnsonfamiliens eie, men med referanser til forfatterskapet og det liv som ble levet utenfor og innenfor veggene. Påvirkninger fra Italia, fra Schwaz i Østerrike og fra Paris blir påpekt og kommentert (Hauglid 1998, 62).

Tiår senere vil besøkende stadig nikke gjenkjennende til beskrivelsen. Som i andre husmuseer legger bygningen og dens historie, innredning og romfordeling, sammen med beboerne og deres liv, premisser for omvisningen.

Museale oppfatninger av kjønn

Noe var imidlertid i ferd med å skje. Samme år som museets hefte forelå, kom den daværende konservatoren, Jakob E. Ågotnes, med en bok på J.M. Stenersen forlag kalt *I Bjørnstjernes hus*. Påfallende med denne tittelen er ikke bare at avsenderen og hans publikum er på fornavn og nærmest kameratslig bølgelengde med den store dikter. Hustruen synes i tillegg å bli tildelt en birolle i fortellingen om Aulestad, slik som i Johan Filseths publikasjon 85 år tidligere, da det rådte ganske andre patriarkalske lover og forestillinger enn i Norge anno 1992.

Riktignok underslår ikke førstekonservatoren ved de Sandvigske Samlinger og ansvarshavende for Aulestad at innredningen av huset først og fremst er «Karolines verk», eller at det var «Karolines fortjeneste at alt er blitt ordnet til et pent og harmonisk hele» (68). Men omtalen av innsatsen hennes må kunne

karakteriseres som nedjustert sammenlignet med den nære families versjon. Han bruker ikke ord som «mesterstykke» om verandaen og finner ikke plass til dikterens egen sammenligning av den med hustruens altomsluttende omsorg. Beskrivelsen av personligheten og evnene hennes er mindre hjertelig.

Ekteskapelige problemer vies i stedet oppmerksomhet på en annen måte enn tidligere, også det formodentlig i samsvar med tidens skiftende interesser. Men normsettet Ågotnes formidler, fremstår som merkelig patriarkalsk. Stridigheter og uoverensstemmelser forklares med at «Bjørnson var en *erotisk person*, mandig og tiltrekkende», slik at «kvinner i *alle* aldre svermet rundt ham», mens «Karoline var *sjalu av natur*» (14, mine uthevn.).

Ytterligere tre ganger trekker Ågotnes frem Karolines angivelige «anlegg for sjalusi» (143): I én sammenheng knyttes den til at hun «i likhet med mange døve» kunne «bli mistenksom» (157), i en annen til at hun skal ha «innrømmet» sin del av ansvaret for deres største ekteskapelige krise. Skyldneren var «hennes egen skinnsyke», og det gjentas på ny at hørseltapet hadde gjort henne «mistenksom» (164). Ågotnes har generalisert dattersønnens ganske forsiktige bemerkning om at mormoren «ble *meget gammel* før hun fikk den mistenksomheten som ofte følger med det å høre dårlig» (Bjørnson-Langen 1981, 199, min uthevn.). Ingen av dem har imidlertid belegg for at døve – nærmest automatisk og patologisk – faktisk er mer mistenksomme av seg enn hørende. Om Bjørnson bemerker Ågotnes til sammenligning gjentatte ganger hvor «flott», «mandig» og «omsvermet» en kar han var (14, 152, 154) – til og med skriften hans var «flott» og «mandig» (168). Utsagnene fungerer som en indirekte unnskyldning av dikterens sidesprang. Det virker som om kvinnene formelig kastet seg over ham.

Ågotnes gir tre eksempler på Bjørnsons erotiske legning og sterke tiltrekningskraft: Samtidig med at Bjørnstjerne Bjørnson og Karoline Reimers forlovet seg under en teaterturné til Trondheim i 1857, «satte han barn på en

av hotelljentene der han bodde» (1992, 14). Mer står det ikke, hverken om hva som skjedde med den besvangrede eller barnet, om Bjørnsons reaksjoner eller hvorvidt forloveden visste beskjed. Det andre eksempelet som belyses, er «Bjørnsons forelskelse i den dansk-tyske skuespillerinnen Magda von Dolcke», en historie Ågotnes betegner som «vel kjent». Og fordi den tilhører tiden forut for Aulestad, vil han bare nevne den «kort» (154). Hva er det Aulestad-konservatoren da prioriterer inn i – og bort fra – portretteringen av museets hovedpersoner?

Affæren kommenteres på flere måter, med at Bjørnson «utvilsomt» var ualminnelig flott, interessant og omsvermet, at kvinnehistoriene er «sterkt overdrevet», og at familien i 1859–60 gjennomgikk en «vanskelig periode». Vanskene skyldtes tyngende pengeproblemer, blant annet fordi han mistet redaktørposten i Aftenbladet på grunn av polemiske utfall, og at Karoline fikk barselbeber i forbindelse med Bjørns fødsel. Da Bjørnson så mottok et reisestipend, etterlot han hustru og barn hos sine foreldre og dro til København. Der traff han «den vakre Magda von Dolke og ble hodestups forelsket». Leseren får inntrykk av at Magda er et tilbakelagt kapittel når han noen måneder senere fortsetter reisen til Roma (154).

Søker man i andre kilder, for eksempel hos Bjørnsons biograf Edvard Hoem (2009), fremgår det at forholdet varte lengre og var mer intenst enn Ågotnes legger opp til. Og Karoline visste beskjed. Ryktene om andre kvinnehistorier nådde henne også. Tretti år etter affæren med Magda var mannen i gang igjen, bare enda heftigere og mer langvarig. Dette er det tredje «erotiske» eksempelet *I Bjørnstjernes hus* berører. Saken som Karoline skal ha vedstått seg medansvar for, var krisen forårsaket av Bjørnsons svermeri for Erika Nissen, dikterens siste «store pasjon».

Førstekonservatoren lener seg tungt på Øyvind Anker i redegjørelsen for forholdet og familiekonfliktene det utløste, selv om han ikke oppgis som kilde

i denne delen av boken. Overskriften på det aktuelle kapittelet – «En binne i kamp for sin bamse» (Ågotnes 1992, 162) – er imidlertid en lettere omskriving hentet fra Ankers *Boken om Karoline* (1982), der den pensjonerte lederen av Nasjonalbibliotekets Bjørnson-samling karakteriserer dikterens hustru for en «binne i kamp med sin bamse» (1982, 175, min uthevn.). Binner kjemper vel uansett mest for sine unger, og da gjerne *mot* nærgående bamser. Med sine historier formidler Ågotnes og Anker et mannsperspektiv som underminerer Karolines posisjon, og som innvirker på museets identitet og selvpresentasjon. Hva består Ankers bidrag i, som Aulestads konservator velger å bringe videre?

I det Aschehoug forlag kaller «den første spesialbok» om Karoline Bjørnson, omtaler Anker henne generelt og forbeholdsløst som «*vanvittig sjalu på alle kvinner som hun syntes var vakrere, klokere, mere begavet enn henne selv*» (1982, 54, min uthevn.). Uten å vise til kilder spekulerer han på om «mon ikke» den tiltagende dårlige hørselen gjorde at hun «led ekstra fordi hun kunne tenke seg» at de snakket lavt for å holde henne utenfor (180). Når han kommer til den pikante historien om Bjørnson og Erika Nissen, peker Anker på Francis Bull, som mente at historien «var gitt for store dimensjoner», og på Karoline, som «innrømmet at hun ved sin skinnssyke hadde en del av skylden», men uten å redegjøre for sammenhengen «innrømmelsen» skulle ha skjedd i. Dessuten viser han til en samling papirer, som «familien Bjørnson har gitt Universitetsbiblioteket i Oslo» og belagt «med strengeste klausulering: skal ikke være tilgjengelig» – en klausul han «selvsagt» vil respektere (175).⁵

---

⁵ Nasjonalbibliotekets håndskriftsamling, som eier dokumentene, opplyser at ett brev fra Erika Nissen til Bjørnstjerne Bjørnson, datert 11. mai 1893, ble klausulert sammen med diverse vedlegg (bestående av brev skrevet av familiemedlemmer om forholdet) da Universitetsbiblioteket kjøpte samlingen fra familien i 1978. Brevene ble senere gjort tilgjengelig gjennom søknad til håndskriftsamlingens bestyrer. Dette skjedde antagelig på

Ifølge Nasjonalbiblioteket *kjøpte* man den klausulerte samlingen. Siden han sto sentralt både i forbindelse med befaringen av den og frakten til Oslo, har Anker etter all sannsynlighet lest papirene, men de ser ikke ut til å ha etterlatt noen spor i saksfremstillingen. Den baserer han på tidligere publiserte brev, hvor det fremgår at følelsene mellom de forelskede var heftige og gjensidige, at Bjørnson argumenterte for retten til å leve ut lystene sine, og at barna tok parti for moren. Ankers sympati ligger imidlertid *ikke* hos den bedratte og hennes allierte. Han hevder at det «ville være uriktig å gå nærmere inn på denne episoden i K.B.s og B.B.s lange samliv», samtidig som han bruker sterke ord om handlingene til den ene parten. Om Karoline heter det at hun «uten skrupler angriper og skamskjeller en annen kvinne som hun tror Bjørnstjerne vil forlate henne for». Hustruens brøde er at hun mener den andre er pågående og farer med lurerier, og hun underslår derfor et brev Nissen har sendt til Bjørnson ad fordekte omveier. Biografen hennes foreslår at dette muligens kan forstås som en «glødende kjærlighetserklæring». Bruken av «helt utillatelige midler» var ikke desto mindre «avskrekkende» (175).

Han hevder likeledes at det er «ganske påfallende hvor negativt, hvor intrigerende både Bjørn og ikke minst Bergliot opptrer imot B.B. Deres reaksjoner skulle kanskje mere ramme Erika Nissen og derved støtte Karoline enn de var tenkt rettet mot B.B.» (175–76). Handlingene deres hevdes å være økonomisk motiverte, men uten at spekulasjonene belegges. Tilsynelatende er det særlig Bjørnson-familiens *kvinner* som opptrer treskt og moralsk daddelverdige, og da visstnok i større grad enn Erika Nissen – muligvis fordi kritikk rettet mot henne ville kunne medført at også Bjørnson var mer å laste enn Anker impliserer.

1990-tallet – Aldo Keel (1999) refererer i hvert fall til dem, og klausulen ble endelig opphevet i 2008, da Edvard Hoem arbeidet med sin Bjørnson-biografi.

Det kan vel ha spilt inn at Bjørnson i årevis ble kalt «hjemmets dikter» – gjerne supplert med det forsterkende tillegget «fremfor noen» – så vel i generelle omtaler av ham som i lærebøker og litteraturhistorier. Vi finner karakteristikken i Amalie Skrams reportasje «Bjørnstjerne Bjørnson i hans Hjem» fra 1881.⁶ Og vi finner både den og Skrams konstatering – basert på selvsyn – at ja, den stemmer, gjengitt i boken til Ågotnes: «Hjemmet og Bjørnson, de høre sammen som akeren og avgrøden» (1992, 186). I forbindelse med lanseringen av innsamlingsaksjonen for å kjøpe Aulestad på 1920-tallet trakk Aftenposten nettopp frem som et av argumentene at knapt noen hadde elsket sitt hjem høyere enn Bjørnson, samtidig som man minner leserne om at han var «hjemmets digter kanskje fremfor nogen anden norsk digter» (Aftenposten, 4.11. 1922, 1). «Hjemmet» kan nok leses som metafor for nasjonen, og Bjørnsons virke på Aulestad som bilde på hans bidrag til nasjonsbyggingen. Men bokstavelig representerer hjemmet de nære familieverdier, og dersom patriarken er utro og stikker av fra det hele, med en gift kvinne som attpåtil svikter sin egen familie, ville idyllen ha sprukket, og den organiske forbindelsen mellom dikteren og stedet gått i oppløsning. Dermed ville også hele begrunnelsen for Aulestad mistet sin tilslutning.

Ti år etter at *Boken om Karoline* kom, gjenoppstår Ankers forståelse av saken og de involverte i den kjønnsloadede sjalusi- og mistenksomhetstoposen som Ågotnes klistrer til Karoline, mens «flott» og «mandig» knyttes som epiteter til den frihetselskende og ettertraktelsesverdige dikter. Også *I Bjørnstjernes hus* antyder – uten belegg – at egen nytte lå til grunn for barnas engasjement, og at de først involverte seg da de forsto «hvilke konsekvenser det kunne få,

---

⁶ I tillegg til Amalie Skram se f.eks. Henrik Jæger, *Illustreret norsk litteraturhistorie*, bd 2, 1896; Jens Raabe, *Kongeriket Norges og Nordens historie. For folkeskole og hjem* (flere utgaver 1903–09); Thorleif Schirmer, *Den norske kulturaand. Maalbevægelsens nationale betydning set gennem personlighederne Wergeland, Bjørnson, Ibsen* (1908); C.J. Hambro, *Kortfattet norsk litteraturhistorie* (1912, 1922) og Anna Olstad, *Mine tankers barn* (1960).

ikke minst av økonomisk art, dersom B.B. virkelig gjorde alvor av sine trusler om å forlate Aulestad og bosette seg i utlandet». Og i likhet med Anker fastslår Ågotnes at det «selvfølgelig [var] en utillatelig handling av Karoline» å underslå konkurrentens brev, men forklarer den med hennes kampvilje og sterke følelser for ektemannen gjennom 35 år (1992, 164). *Utilekelig* er heller ikke her en betegnelse som brukes om adferden til det forelskede paret. Vi kan i stedet lese at Bjørnson «hadde opplevd en erotisk pasjon, som mange menn på hans alder gjør», og hvor tungt det var å samtale med Karoline som hørte så dårlig og derfor var blitt «mistenksom» og tidvis «melankolsk» (164). Hva annet var å vente av den fyrrige og omsvermede mann, er premisset som synes å ligge under, særlig siden den døvhørte hustruens iboende sjalusi allerede har blitt etablert.

Biografisk supplement

Hvordan man *kunne* betegne Bjørnson og Nissens handlinger er enklere å vurdere med tilgang til de klausulerte papirene, og dersom vi konsulterer etterprøvbare fremstillinger som bygger på et mer solid kildegrunnlag enn Anker og Ågotnes'. Spørsmålet angår måten museets forvalter portretterer beboerne på Aulestad, og derfor av særskilt interesse. I *Bjørnstjerne Bjørnson. En biografi 1880–1910* (1999)⁷ refererer den sveitsiske litteraturforskeren Aldo Keel utførlig fra papirene selv før klausulen ble opphevet i 2008. Av Keels beretning fremgår det at dikteren under trussel om å forlate landet forlangte at Karoline skulle godta hans forhold til Erika Nissen. Med Keels ord «betrakter [Bjørnson] forholdet til sin bihustru som en samfunnsmessig pionérhandling» (303). Selv etter at Karoline brøt sammen og ønsket å dø, insisterte Bjørnson på at han hadde rett til å forfølge sine følelser. «Elsk mig

---

⁷ Dette er andre bind i en tobinds biografi om Bjørnson, som Per Amdam skrev det første bindet av. Da Amdam plutselig døde, ble Keel bedt om å fullføre verket.

og tro på mig og vent på mig», skriver han til Erika (305–06). Hun svarer at hun bare ønsker å «bli liggende, – hvilende ved dit bryst» (306). Han gjør henne «vild», og hun «hengir» seg til ham. Kjærligheten skal ha sin rett: «aa Bjørnson, jeg elsker dig!», skriver hun, 11. mai 1893 (307). Det var dette brevet med vedlegg dikterens etterlatte fikk klausulert.⁸

Også Edvard Hoem bidrar til å utvide forståelsen av affæren, omgivelsenes reaksjoner og versjonen til Anker og Ågotnes. Så har da heller ingen andre viet mer tid til å studere Bjørnsons liv og papirer de senere årene enn akkurat ham. Ågotnes viser for øvrig til begge biografene i den andre utgaven av boken sin. Vi kan med utgangspunkt i kunnskapen innhentet hos Keel og Hoem og retorikken til Anker og Ågotnes dermed stille spørsmål om hvor på skalaen tillatelig–utillatelig Erika Nissen befinner seg, ettersom hun gjennomførte diverse krumspring for å opprettholde korrespondansen med Bjørnson, selv etter at de hadde lovet å stoppe kontakten. Hun avslutter sitt siste brev til ham, første uken av august 1893, med «jeg venter, venter, venter paa dig, jeg venter paa dig til min dødsdag» (i Hoem 2011, 262). Hvor hører Bjørnsons dobbeltspill overfor Karoline hjemme? Brevet hans til Bjørn, der han hevder at ekteskapet med moren aldri hadde vært noe å skryte av, at hun ikke forsto ham og regelrett plaget ham – Erika derimot! (2011, 203–06)? Insinuasjonene

---

⁸ Vedleggene det dreier seg om, fremgår slik av Edvard Hoems biografi (bd 3, 2011): 1) BB til EN 6. og 8. mai 1893; 2) BB til Bjørn 27. april; 3) Bjørn til BB våren -93, tydeligvis ikke datert, en avskrift utført av Karoline, med tilføyde notater av Bergliot, og en konvolutt med et notat av Irene Ibsen Bille; 4) Bergliot til BB 4. mai; 5) Karoline til Tomasine og Jonas Lie datert 4. april, men ikke sendt; 6) a) Bergliot til Ida Lie (før) 7. mai og b) Ida Lie til Bergliot (trolig 7. mai); 7) Bergliot til Tomasine Lie våren 1893 (uklart om det ble sendt); 8) Bergliot til EN, to brev, avskrifter våren 1893, a) den ene ført i pennen av Sigurd Ibsen, b) den andre av Karoline; 9) EN til BB udatert brevfragment mai–juni (?) 1893.

om at Karoline vel så mye led på grunn av maktsyke som forsmådd kjærlighet (239)? Når pasjonen fylte ham, avskrev han ubesværet forholdet til Karoline, enten ekteskapet hadde vart et par år eller vel en generasjon.

Hoem påpeker at dikteren ikke så på seg selv som en forfører, hverken overfor Magda von Dolcke eller Erika Nissen. Ikke i relasjonen til noen av dem kan imidlertid Bjørnson betegnes som den forførte part, selv om hustruen fant trøst i å oppfatte ham som «eit viljelaust offer for [Erika Nissens] intrigar og sitt eige forfengelege sinn» (2011, 466). At dikteren var omsvermet betyr ikke at han var passiv overfor de kvinnene han sto i med.

Karolines reaksjoner og det som kan fremstå som et bjørnsonsk handlingsmønster(?) blir kanskje enda tydeligere om vi utvider bakgrunns materialet om forholdet hans til Magda von Dolcke. Ifølge Hoem artet dikterens forelskelse i den nittenårige skuespilleren seg som «ein erotisk galskap» (2009, 264). Mens Bjørnson bodde sammen med Karoline og deres lille sønn i København før han reiste sørover alene, levde dikteren «eit dobbeltliv som er utruleg» (267). Fra Italia sendte Bjørnson 200 ildfulle brevsider til Magda og skisserte et fremtidig ekteskapelig samliv med henne. Han omtaler hustruen som en «søster», vil skilles og hevder at han aldri hadde elsket henne; det var Magda han ville ha. Men forelskelsen brant ut, og til en venn skriver han om flerkoneriets gleder. Hoem bruker ord som «svik» og «dobbeltspel» om Bjørnsons oppførsel overfor både Karoline og Magda (284).

Å utvide det biografiske tilfanget om Bjørnson-parets problemer inngår etter min mening i «prosjekt Aulestad», fordi det handler om portretteringen av de to som i fellesskap har gitt navn til stedet, og å lyssette slikt som ofte blir liggende i skyggen når perspektivet er interessestyrt. I motsetning til Øyvind Anker og Jakob Ågotnes kan ekteparets barn 90–100 år tidligere sies å ha inntatt en anti-patriarkalsk posisjon til farens eskapader med Erika Nissen.

Alle solidarisererte de seg med moren. Bjørn godtok ikke at det utelukkende dreide seg om et «åndsforhold», slik faren hevdet, og kalte forbindelsen «umoralsk». Han påpekte at faren krenket andre, og at alle de nærmeste led (i Hoem 2011, 242). Bergliot mente moren var altfor god til å bli utsatt for farens nedverdiggende «dobbeltspil» og å bli behandlet som hans «husholderske». Etter hennes syn hadde han ikke annet å gjøre enn å forlate moren. «Hvor dette er umoralsk, egoistisk og samvittighetsløst», skriver hun til ham (4. mai 1893, 244). Bjørnson unnså seg likevel ikke for i brev til «Ælskede min Erika» fire dager senere å be henne om å elske ham og vente på ham (254), eller å hevde at det var et medfødt trekk hos Karoline å ville stille ham ut til spott og spe, et trekk som døtrene – ikke sønnene – angivelig hadde arvet (250). Familiens reaksjoner karakteriserer han i brev til Karoline som «tyranni, plageri, urettfærdighed, skam» (212). Hvis de ikke holdt opp, ville han dra sin vei, «uten farvel» (214).

De voksne barna satte hardt mot hardt overfor faren, og det er *ikke* gitt at de handlet utfra økonomiske hensyn. Tvert imot, i stedet for å bagatellisere situasjonen og slik unngå skilsmisse, troppet Bjørn og Erling opp på kontoret hans med et ultimatum: Hvis han fortsatte forholdet til Erika, måtte han forlate Aulestad, og ville hverken få se dem eller barnebarna mer (Hoem 2011, 258). Bergliot skrev til Erika og truet med at de ville skandalisere henne offentlig (259). Forholdet ble avsluttet sommeren 1893, men det tok flere år å lege relasjonene innad i familien. Dersom Bjørnson ikke hadde gitt seg, spørs det om Aulestad hadde vært museum i dag.

Museal tabloidisering

I den reviderte versjonen av *I Bjørnstjernes hus*, utgitt på Bodoni forlag i 2014, viser Ågotnes til Keel som kilde «i hovedsak» for historien om Bjørnstjerne Bjørnson og Erika Nissen (2014, 107), mens Hoems firebindsverk står oppført til slutt i litteraturlisten. Keels biografi forelå ikke

da første utgave av Ågotnes' bok utkom, men den har knapt resultert i omskrivninger eller nytt fokus, snarere i tekstlige tillegg. Karoline er like «sjalu» og «mistenksom», underslaget hennes av det ene brevet fra Erika fortsatt «utillatelig». Og fortsatt antydes et økonomisk motiv for barnas engasjement, og at de ikke skjønnte at de også rammet faren i sin iver etter å ramme Erika.

Utvidelsene består i nye detaljer, innskutte avsnitt og mer sensasjonspregede formuleringer – disse stammer imidlertid ikke fra Keel. Kapitteltittelen «En binne i kamp for sin bamse» er endret til «Erika Nissen og Bjørnstjerne Bjørnson – et drama fra virkeligheten» (107), med «Bomben springer» (108) som ny mellomtittel. Ågotnes presenterer «[h]ovedkomplottet i dramaet» som en «drakamp om forelskelse og retten til å leve ut den», ispedd «krangel, brevskrivning, underslag av brever, intrigemakeri og alliansebygging», det hele sentrert rundt «Norges største kjendis [...] og kampen om hans kjærlighet» (107). Bergliot er i 2014-versjonen blitt «geskjeftig» (110), Bjørnsons erotiske pasjon er dempet til «en 'indian summer'», men stadig kvalifisert med noe «mange menn på hans alder» opplever (111). Assosiasjonene som «Indian summer» gir, må kunne betegnes som milde og vennlige sammenlignet med Hoems utsagn om konsekvensene av Bjørnsons handlinger: «Karoline braut saman og ville dø» (2011, 244).

2014-utgaven av *I Bjørnstjernes hus* er ifølge kolofonsiden støttet av Gausdal kommune, Lillehammer kommune, Oppland Fylkeskommune og «Bjørnstjerne Bjørnsons hjem Aulestad». Dette gir boken et offisielt og autoritativt preg, og den selges i museumsbutikken på Aulestad. Lesere vil lett slutte at boken ligger til grunn for informasjonen de besøkende får under omvisningen. Forfatterens autoritet fremstår også som udiskutabel; på omslaget presenteres Jakob E. Ågotnes (f. 1937) som tidligere førstekonservator ved De Sandvigske Samlinger på Maihaugen, «med spesielt ansvar for Aulestad». Det fremgår ikke at dette er andre utgave av *I*

Bjørnstjernes hus. Bortsett fra enkelte innholdsmessige tillegg og justeringer, og annerledes utstyr og formgivning, er innholdet det samme som i 1992.

Under kategorien for oppdateringer hører opplysninger om senere restaureringer og om et nybygg fra 2010 kalt Dikterportalen. Plassert nede på fylkesveien rommer «Portalen» turistinformasjon for stedet og regionen, med andre ord bokens sponsorer.

Tittelen på boken til Ågotnes samsvarer ikke med det offisielle navnet på Aulestad, som fortsatt er «Karoline og Bjørnstjerne Bjørnsons hjem», og den reflekterer sånn sett bedre museets egen nettside. På den offisielle hjemmesiden omtales stedet som «Aulestad. Bjørnstjerne Bjørnsons hjem». Museets forklaring på at Karoline har blitt strøket, er «logoen». Det var ikke plass til Karolines navn der.⁹ Men slår man opp på hjemmesiden til Stiftelsen Lillehammer museum, står «Bjørnstjerne Bjørnsons hjem Aulestad» oppført under «Formål og vedtekter» blant de åtte «enhetene» stiftelsen omfatter. Aulestad figurerer som en parallell til «Sigrid Undsets hjem Bjerkebæk», og på denne listen kan ikke begrensede plasshensyn forklare utelatelsen av Karoline. Det samme gjelder på kolofonsiden til *I Bjørnstjernes hus*. Kan vi forstå dette som en stilltiende nedtoning av Karoline Bjørnsons betydning og funksjon som ikke har vært styrebehandlet?

Lillehammer museum markedsfører de store dikterne, og i den sammenhengen blir hustruen en bifigur, selv om det var hun som «skapte» hjemmet, og som «Aulestad ville være utenkelig uten» (E. Bjørnson 1957, 24, 56). Betrakter vi saken fra motsatt side, ville ikke Karoline ha bodd og satt sitt preg på huset uten ektemannen, og Aulestad ville heller ikke vært kjøpt som

---

⁹ Ifølge opplysninger fra Stiftelsen Lillehammer museum per e-post 13. januar 2017 ble logoen endret i begynnelsen av 2015. Stiftelsens representant bekreftet samtidig at Aulestads offisielle navn er uforandret.

nasjonaleiendom og omgjort til museum uten Bjørnsons befatning med gården.

Alle versjonene jeg har gjennomgått i denne analysen, overlapper hverandre. Det gjelder også om vi hadde trukket inn Aulestad-kapitlene i to jubileumssamlinger utgitt henholdsvis til hundreårsmarkeringen av Maihaugen i 2005 og til hundreårsdagen for Bjørnsons død i 2010.¹⁰ De finner støtte i en mangfoldig biografi, men avsenderne bruker skiftende linser på personer og hendelser for å forstørre eller forminske sammenhenger og konstruere sitt bilde av historien. Hustruen fikk sin rettmessige anerkjennelse i fortellingen om Aulestad så lenge familien holdt sin hånd om den. Oppbyggingen av Karoline gikk hverken på bekostning av dikterkulten eller mytologiseringen av stedet og dets atmosfære. Både før og etter familiefortellingens æra fremstår perspektivet som smalere og konsentrert om den myteomspunne dikteren. Johan Filseths Bjørnson er en visjonær dikter og overmenneskelig pater familias. Ågotnes' Bjørnson er i tillegg et uvanlig tiltrekkende mannfolk, som ikke kan hjelpe for egne drifter, eller for følelsene han vekker i andre. Hustruen har blitt sjalu og mistenksom mer enn storsinnet og hjertevarm. Den yngre generasjonens støtte av henne i ekteskapskonflikten anses som uheldig og beregnende. Til tross for det inflaterte språket – «drama», «bombe», «intrigemakeri», «Norges største kjendis [...] og kampen om hans kjærlighet» – synes resultatet heller smått og ikke i samsvar med det man kunne kalle en automatisert omtale av Bjørnson

---

¹⁰ Se Anders Ole Hauglid, «Aulestad – dikterhjem og nasjonaleiendom», i Arnfinn Engen red., *Maihaugen 100 år – evig ung. 1904–2004*, Maihaugen Årbok 2004, Lillehammer 2005, s. 103–27, og Bente Førberg, «Bak hver manns handling kan du se hans hjem», i Torunn Herje m.fl. red., *Bjørnstjerne Bjørnson (1832–1910). Ingen sak for liten, ingen sak for stor*, Maihaugen årbok 2010, Lillehammer 2010, s. 85–93. I forbindelse med hundreårsmarkeringen ble det gjennomført omfattende restaurering av flere bygninger på Aulestad, og Dikterportalen ble innviet som ledd i museets «gjenåpning».

som samfunnsengasjert «dikterhøvding» og Aulestad som «godviljens høvdingsete i Norden» (2014, 89).

Hvorfor museets konservator i 1992 og 2014 anlegger et patriarkalsk kjønnsperspektiv på hovedpersonene, er vanskelig å forklare. Om det da ikke spiller inn at forfatteren av *Aulestad. Karoline og Bjørnstjerne Bjørnsons hjem* i tillegg til å forvalte familiens oppfatning av besteforeldrene er kvinne, mens forfatteren av *I Bjørnstjernes hus* er en mann, som har adoptert en annen manns person- og kjønnsrolleforståelse? Kanskje er det så enkelt at Ågotnes (og Anker) i tråd med et inngrodd patriarkalsk tenkesett identifiserer seg med den mannlige stjernen i «dramaet».

Etterspill

Høvdingbetegnelsen og beslektede titler som jarl, konge og fører har sammen med dikterens oppofrende virksomhet og postuleringen av en tett forbindelse mellom ham, hjemmet, fedrelandet og folket vært uavvendelige ingredienser i Aulestad-diskursen helt fra begynnelsen av. Oppskriften var virksom allerede i Amalie Skrams nesegrust beundrende hjemmebesøk i 1881. Så forførende – og for museets del nødvendig – har denne diskursen vært, at man undertrykte fakta som i likhet med de lange fraværene ikke passet inn.

Bjørnsons posisjon og forfatterskap generelt har tapt seg betraktelig siden Francis Bull uten forbehold anbefalte et besøk på Aulestad som «en av livets høytidstunder». Dikterens statustap oppsummeres på følgende måte i den siste norske litteraturhistorien: «[A]v de store stjernene blant norske klassikere er nok Bjørnstjerne den som har falt brattest i ettertid» (Andersen 2012, 226).

Sammenligner vi familiehistoriene og museumspresentasjonene med omtalen av Aulestad i andre sjangre, ser vi hvor mye konteksten – og perspektivet som

anlegges – har å si for vurdering og meningsproduksjon. Ingen av de norske litteraturhistoriene tillegger Aulestad nevneverdig betydning, hverken som faktisk eller mytisk sted, og litteraturhistorikerne er *ikke* opptatt av at Bjørnsons hjem har blitt museum. Harald Beyer (1952), Edvard Beyer (1975) og Per Thomas Andersen (2012) nevner Aulestad bare så vidt. Kristian Elster d.y. (1934) knytter Aulestad heller negativt til Bjørnsons religiøse krise og brudd med kristendommen. Dikteren hadde kjøpt gården for å være nær sine grundtvigianske venner og gledet seg først over «å eie dette skjønne stykke Norge». Ifølge Elster ble det imidlertid «en lummer idyll, og Bjørnson kvalmet fort av den» (1934, 158). Francis Bull (1937) skriver mest, men på langt nær så overstadig og mystifiserende som i forordet til Else Bjørnsons bok.

Allerede i sitt bidrag om dikteren i *Norsk biografisk leksikon* påpeker Bull at Bjørnson tidvis «følte sig indestængt i Gausdal, og i aarevis flygtet til friskere Europalugt» (Bull 1923, 41). Hva slags luftkvalitet inngikk da i den «Bjørnsonske atmosfære» og utgjorde «Else Bjørnsons livsluft» (Bull 1957, 7)? I litteraturhistorien nevner han at Bjørnson i sine brev «mange ganger» lengtet etter selskap og ønsket seg bort fra Aulestad (1937, 593). Sett fra litteraturhistorikernes overordnede ståsted er ikke Bjørnson og Aulestad mer «uadskillelige» og «uløselige» enn at de godt kan utelate den lokale stedsangivelsen – og derved forfattermuseenes eksistensbegrunnelse – og like gjerne skrive at Bjørnson i en periode «blev boende hjemme i Norge» (Bull 1937, 662) eller «lenge pendlet mellom Norge og kontinentet» (E. Beyer 1975, 212). At Aulestad siden 1935 har vært åpen for besøkende, er nok viktigere for turismen enn for litteraturhistorien.

Litteratur

Aftenposten. (1922). «Aulestad skal sikres det norske folk som nationaleiendom. Folkeindsamlingen aabnes i dag». Morgenutgaven, 04.11.1922, 1.

Andersen, P. T. (2012). *Norsk litteraturhistorie* [2001]. Oslo: Universitetsforlaget.

Anker, Ø. (1982). *Boken om Karoline. Karolines Bjørnson og Bjørnsons Karoline*. Oslo: Aschehoug.

Beyer, E. (1975). *Norges litteraturhistorie. Fra Ibsen til Garborg*. Bind 3 av *Norges litteraturhistorie*, redigert av Edvard Beyer. Oslo: Cappelen.

Beyer, H. (1952). *Norsk litteraturhistorie*. Oslo: Aschehoug.

Bjørnson, B. (1932). *Bjørnstjerne Bjørnson. Hjemmet og vennerne. Aulestad-minner*. Oslo: Aschehoug.

Bjørnson, E. (1957). *Aulestad. Karoline og Bjørnstjerne Bjørnsons hjem*. Oslo: Gyldendal.

Bjørnson-Langen, B.A. (1981). *Aulestad tur–retur*. Oslo: Gyldendal.

Boeck, C. (1910). *Soldage paa Aulestad. Minder om Bjørnstjerne Bjørnson*. København: H. Hagerups Forlag.

Bull, F. (1923). *Bjørnstjerne Bjørnson*. Særtrykk av *Norsk biografisk leksikon*. Kristiania: Aschehoug.

Bull, F. (1937). *Norges litteratur. Fra februarrevolutionen til verdenskrigen* 1. Bind 4 av Francis Bull, Fredrik Paasche og A.H. Winsnes, *Norsk litteraturhistorie*. Oslo: Aschehoug.

Bull, F. (1957). «Forord». I Else Bjørnson, *Aulestad. Karoline og Bjørnstjerne Bjørnsons hjem*, 7. Oslo: Gyldendal.

Dahle, K. (1992). *Aulestad. Karoline og Bjørnstjerne Bjørnsons hjem*. Manuskript utarbeidet på grunnlag av Else Bjørnsons bok med samme tittel. Lillehammer: De Sandvigske Samlinger.

Egeland, M. (2018). «Aulestads besværlige arv: 'Godviljens høvdingsete' og 'nazireir'», *Historisk tidsskrift*, nr 4, 2018.

Elster d.y., K. (1934). *Illustrert norsk litteraturhistorie* [1923], bind 4, 2. utgave. Oslo: Gyldendal.

Filseth, J. (1907). *Bjørnstjerne Bjørnson og Aulestad*. Kristiania: Narvesen Kioskkompagni.

Grepstad, O. (2018a). «Litterære museum i norsk minnepolitikk. Ein introduksjon til omgrep og innhald». I red. Ottar Grepstad, *Forfattarens skriftstader*. Oslo: Samlaget, s. 11–26.

Grepstad, O. red. (2018b). *Forfattarens skriftstader. Litterære museum i norsk minnepolitikk*. Oslo: Samlaget.

Hauglid, A. O. (1998). «Bjørnson, Norden og Europa». I *Litterære museer i Skandinavia*. Seminar på Voksenåsen, 9.–11. januar 1998, 61–70. Ibsenmuseet.

Hauglid, A. O. (2005). «Aulestad – dikterhjem og nasjonaleiendom», i *Maihaugen 100 år – evig ung. 1904–2004*, redigert av Arnfinn Engen, 103–27, Lillehammer: Maihaugen Årbok 2004.

Hendrix, H. red. (2008). *Writers' Houses and the Making of Memory*. New York: Routledge.

Hoem, E. (2009). *Villskapens år. Bjørnstjerne Bjørnson 1832–1875*. Oslo: Oktober.

Hoem, E. (2010). *Vennskap i storm. Bjørnstjerne Bjørnson 1875–1889*. Oslo: Oktober.

Hoem, E. (2011). *Syng mig hjem. Bjørnstjerne Bjørnson 1890–1899*. Oslo: Oktober.

Hoem, E. (2013). *Det evige forår. Bjørnstjerne Bjørnson 1899–1910*. Oslo: Oktober.

Jacobsen, N. K. (2000). *En forlegger og hans hus. Harald Grieg og Gyldendal*. Oslo: Gyldendal.

Keel, A. (1999). *Bjørnstjerne Bjørnson. En biografi 1880–1910*. Oversatt av Helge Vold. Oslo: Gyldendal.

Skram, A. (1982). «Bjørnstjerne Bjørnson i hans Hjem» [1881]. «Og nu vil jeg tale ut» – «Men nu vil jeg også tale ud». *Brevvekslingen mellom Bjørnstjerne Bjørnson og Amalie Skram 1878–1904*, redigert av Øyvind Anker og Edvard Beyer, 172–79. Oslo: Gyldendal.

Ågotnes, J. E. (1992). *I Bjørnstjernes hus*. Oslo: J.M. Stenersen.

Ågotnes, J. E. (2014). *I Bjørnstjernes hus*. Bergen: Bodoni.

Watson, N. red. (2006). *The Literary Tourist. Readers and Places in Romantic and Victorian Britain*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

<https://doi.org/10.1057/9780230584563>

Watson, N. (2009). *Literary Tourism and Nineteenth-Century Culture*.

Basingstoke: Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1057/9780230234109>